

POLITIKAI AKTIVITÁS - KORSZERŰ MŰVELTSÉG

A politikai tett ma az emberi tevékenység egyre tágabb szférájává válik, amely szféra terjedelme annak függvénye, milyen meszsze hatol be a tudatos irányítás a társadalmi élet különböző területeire, milyen mértékben avatkozik be az emberek közötti viszonyok alakulásába. A társadalmi élet különböző szféráinak politikai jellegüvé válása korunk fokozódó tendenciája. E tendencia sokoldaluan kapcsolódik a műveltséghez is, elsősorban úgy, hogy igényli annak emelését, szocialista tartalmának kialakulását, másrészt a politikai aktivitás ki is váltja a korszerű műveltség - elsősorban a tudás és magatartás - létrejöttét.

Természetesen mind a politikai aktivitásnak, mind a műveltségnek a társadalmi élet egészén belül számtalan közvetlen és közvetett kapcsolata létezik. Ezért számolni kell azzal, hogy: az egyes társadalmi jelenségek bonyolult labirintusában eligazodni, a közöttük levő kapcsolatokat feltárni csak úgy lehet, ha a társadalmi élet ujratermelését egységes, komplex folyamatként fogjuk fel. Csak ennek figyelembevételével lehet feltárni a természeti feltételek által meghatározott társadalmi rendszerben élő emberek élettevékenységének tipikus formáit, s így tudatosodik az a tény, hogy az élet magasabb minőségét nem lehet elérni a reális társadalmi élet minőségi változásai nélkül. E tényezők tudományos megértése - a társadalmi élet különböző jelenségei, szférái, minőségi kutatóinak helyes értelmezéséhez elengedhetetlenül szükséges.

Néhány általános megjegyzés a címben jelzett összefüggéshez

1. Az emberi lét feltételei és az ebből adódó szükségletek között olyanok találhatók mint biológiai, munka, információ, kapcsolat és kiválás. A szükségletek realizálása ennek megfelelően anyagi, szellemi, kapcsolati és önátalakító tevékenységet tételez fel. A szükségletek realizálása új szükségletek születése is, és ez mint folyamat, maga a történelem.

A marxizmus-leninizmus azt tanítja, hogy a történelmet a tömegek csinálják, de nem megformálatlan és szervezetlen tömegek csinálják, hanem osztályokba, rétegekbe, csoportokba tartozó tömegek, egymással szövetségben levő osztályok, és politikailag szervezett, a tudatosság valamilyen szintjén álló emberek. Ennek fokozata is különböző lehet. A szervezett, tudatos tömeg kialakítása maga is folyamatot jelent, ami a történelemalakító tevékenységben meghatározó jelentőséggel bír.

2. A politikailag szervezett, a tudatosság valamilyen fokán álló tömeg létrehozása - mint a történelemcsinálás feltétele - ebben az értelemben maga is szükséglet. A politika mint gyakorlati tevékenység éppen ezért átfogja az emberek életének egészét. A politika minden időben történelmileg meghatározott szükségleteket közvetít az emberhez. Kérdés, ezeket a szükségleteket az emberek felismerik-e, vonzódnak-e hozzájuk. Kérdés, hogy tudatukban levő értékrend alapján az emberek ezeket a szükségleteket milyennek értékelik, hol helyezik el az értékhierarchiában, és mit mozgósítanak önmagában az így elfogadott szükségletek kielégítésére.

3. A közéleti aktivitás vizsgálata sokirányú elemzést tesz szükségessé. Ezek sorába egyaránt beletartozik a gyakorlati tett feltételrendszere, a magatartás, a tudati tartalom, sőt még az életérzések olyan megnyilvánulása is, mint a megelégedettség, kiegyensúlyozottság stb.

4. Végül még valamit: a közéleti tevékenységet is felfoghatjuk úgy, mintegy sajátos értéktermelés. Itt is érvényes az az összefüggés, hogy ez függ a történelmi időtől és a konkrét társadalmi rendszertől. A szocializmus olyan társadalom, amelyben megvalósul a

tömegek tudatos történelemalkító tevékenysége. De itt mindjárt konkretizálni kell ezt a meghatározást. Ez elsősorban azt jelenti, hogy folyamatként valósul meg, nem egycsapásra. De jelenti azt is, hogy ez a folyamat tele van ellentmondásokkal, amely legtöbbször abból adódik, hogy van a társadalmi cél, az objektív szükséglet, és ezzel nincs összhangban a tömegek tudata.

5. A műveltséggel kapcsolatban elsősorban azt kell hangsúlyozni, hogy az a társadalmi haladásnak - szükségletek realizálásának - olyan tényezője, amelyben összpontosulnak a haladás legalapvetőbb komponensei. A műveltség része, oldala, eredménye és feltétele minden emberi tevékenységnek. A tevékenységek oldaláról közelítve, a műveltségbe tehát emberi erők, képességek, ismeretek stb. tartoznak, de úgy, hogy azok az alkotó tevékenység folyamatában funkcionálnak. Ebben az esetben a műveltség fejlődését úgy tekintjük, mint az alkotó tevékenység menetében új emberi képességek, ismeretek, készségek keletkezésének, kibontakozásának és felhasználásának folyamatát.

6. A műveltség korszerűségét - mint tartalmat - éppen ezért az állandó dinamizmus jellemzi, amely dinamizmus állandó kölcsönviszonyban van a megoldandó gyakorlati - közöttük a politikaival is - feladatokkal. A korszerűség tehát nem valami elvont elméleti követelményrendszer, hanem nagyon is gyakorlati, csak a konkrét és sokoldalú társadalmi gyakorlat alapján írható körül. A szocializmus építése, mint társadalmi gyakorlat, a maga sokrétűségében adja azt a viszonyítási alapot, amihez a műveltség, a korszerűség szempontjából is mérhető.

7. A politikai tevékenység és a műveltség kölcsönös viszonyának megértését az a tény bonyolítja, hogy mindkettő dinamikus változásban van, és ez a változás nem független egymástól. Csak további nehézségeket okoz, hogy mindkettő az embereken keresztül hat, változásuk az emberi tevékenység eredménye.

A politikai tevékenység és a műveltség kölcsönös viszonyának vizsgálatánál figyelemmel kell lenni arra is, hogy a körülmények megváltozása magával hozza az embernek is, mint a politikai és művelődési tevékenység egyértelmű alanyának a változását. Ezt a

tevékenység következő mozzanatában már be kell kalkulálni. Az olyan gyakorlat, amely ezzel nem számol, vak. Az olyan elmélkedés, amely csak a megváltozott körülmények általános leírására vállalkozik, szintén nem vezet sehová, mert az üres elmélet csak vak gyakorlatot eredményezhet.

X X X

A két fogalom alá vont tartalom ilyen értelmezéséből és a kapcsolódási rendszernek ilyen felfogásából le kell vonni a legfontosabb következtetést: ha változik a tevékenység feltétele, akkor változniuk kell a hozzá kötődő ismereteknek, képességeknek stb. is és fordítva, ha változást kívánunk végrehajtani például a politikai élet szférájában, akkor ehhez változást kell véghezvinni a közélet alanyánál, az embernél, tudásánál, képességeinél és készségénél.

Ebből következik, hogy a politikai-közéleti tevékenység hogyanja, a politikai szükségletek kielégítésének hogyanja és a politikai szférában történő önmegvalósítás hogyanja az ember műveltségének egyrészt nagyon fontos meghatározója, másrészt a megvalósulás alapvetően függ a műveltségtől. A politikai aktivitás és a korszerű műveltség így függ össze közvetlenül.

A politikai aktivitás főbb megnyilvánulásai

A politikai szükségletek - mint minden szükséglet - végső soron objektívek, az ember ezeket a szükségleteket megismeri, kialakítja hozzájuk a viszonyát, vagyis szubjektivizálja, realizálja. Az aktivitás ebben a folyamatban valósul meg, s ennek mértéke különböző lehet. De mind a szükségletek, mind a hozzájuk való viszony különböző formákat ölthet. A formák alapján - a szükségletek realizálásának hogyanja alapján - lehet az aktivitás főbb területeiről beszélni.

a/ Az aktivitás egyik nagy területe az állami élet formálásában való részvétel. A szocializmus körülményei között ez jelenti a hatalom gyakorlásában, döntésekben, irányításban való részvételt, aminek formája igen sokféle lehet, sőt szervezettsége is lehet kü-

lönböző mértékű. Lenin hangsúlyozta, hogy a szocializmusban "a hatalom mindenki számára nyitva áll, minden a tömegek szeme láttára történik, minden hozzáférhető az emberek számára, a tömegektől indul el, a néptömegek és a népakarat közvetlen szerve". (Lenin Összes Művei 12. kötet 319. oldal.) Ezt a feltételt és szűkséget a tömegeknek fokozottan érvényesíteniük kell.

b/ Az aktivitás másik nagy területe a demokrácia formáival való élés. Ennek formái különbözők lehetnek: állami demokrácia, munkahelyi demokrácia, mozgalmi szervezet demokráciája stb. A cél természetesen mindenütt azonos: minden dolgozót bevonni a társadalmi ügyek aktív intézésébe. Ennek mértéke, következetessége, tudatossága egyben az aktivitás kifejeződése is.

c/ A következő fontos terület a különböző politikai szervezetekben vagy mozgalmakban való aktív, tevékeny részvétel. Itt nem a szervezetszerű korlátozáson van a hangsúly, hanem a szervezet vagy mozgalom munkájában való részvételen. A szocialista társadalomban a társadalmi szervezeteknek nagy szerepük van a társadalmi és állami feladatok megoldásában, eldöntésében. Ezt csak akkor képesek realizálni, ha a dolgozók öntevékenysége és aktivitása ezt biztosítja.

d/ A politikai aktivitás mindig feltételezi az aktív életszemléletet, azt, hogy az ember nem kíván passzív szenvedője lenni a társadalmi folyamatoknak. Az aktív életszemlélet éppen azt a magatartást fejezi ki, amiben az egyén érdekeinek realizálása a társadalmi haladás törvényszerűségeivel egybeesve létrehozza az önfelismerésnek és önmeghatározásnak egy igen magas fokát és az ennek megfelelő cselekvést. Ha a társadalom életfolyamatában a fejlődés törvényszerűségei mind szabadabban és teljesebben érvényesülhetnek, akkor a társadalmi ügyek menetétől való függőség párosulva az egyén valódi érdekeinek felismerésével kiváltja az egyén olyan viszonyát a társadalmi valósághoz, amiben a tudatos aktív tevékenység igénye válik a leginkább meghatározóvá. Ezért az aktív életszemlélet a valóság lényegi megértésének alapján alakul ki, amit megerősít az egyén meggyőződése abban, hogy a társadalmi érdeket előnyben részesítse.

e/ A politikai aktivitás nem kevésbé fontos területe a közvélemény, a tömegek megnyilvánulása. A közvélemény vagy véleménynyilvánítás nem más, mint a politikai ügyekről ideológiai függvényben morális és értékelő jelleggel való ítélet. A szocializmus - különösen a mi egypártrendszeren felépülő rendszerünk - azt igényli, hogy ez a közvélemény nagyon intenzíven működjön. Működésének azonban sok buktatója is van. Valamennyi politikai ügyet meg lehet ítélni különböző ideológiák alapján, különböző morális értékek talajáról és különböző célből. Ahhoz, hogy a véleménynyilvánítás, vagyis a közvélemény jól szolgálja a szocializmus építésének ügyét, valamennyi feltételt szocialista jellegűvé kell tenni.

f/ Ezen túlmenően az aktivitással kapcsolatban azt is jelezni kell, hogy az kifejeződik a magatartásban is. Közismert, hogy a magatartás mindig állásfoglalás, értékorientált viselkedés. Ez lehet aktív cselekvő, passzív érdektelen, közömbös stb. Az alapvető ebben az esetben az, hogy ezek az értékorientált viselkedések milyen értékmozzanattal kapcsolódnak. Valamennyi éppen ezért lehet pozitív és negatív is.

g/ További kiegészítés, hogy miközben az ember közéleti tevékenységet végez, azt valamilyen emberi kvalitások mozgósításával teszi, a szükséglet kielégítése után és közben valamilyen viszonya ehhez is kialakul. Az életérzés, az étellel való megelégedettség vagy megelégedetlenség ebben az értelemben is megjelenik. A közéleti aktivitás tehát az önmegvalósítás módját is magába foglalja.

h/ A politikai aktivitás kapcsán bármiről is van szó, ez mindig kapcsolatos a gondolkodás tartalmával. A politikai tudat is mindig a valóságos politikának, jelenségeinek vagy volt jelenségeinek állapotát, viszonyait, összefüggéseit tükrözi, vagyis semmi sem lehet a politikai gondolkodásban, aminek ne lenne, vagy ne lett volna megfelelője valamilyen formában a valóságban. Az emberek politikai tudatában meglévő állandó és közös vonások létük politikai vonatkozásait, életüknek ebben a szférájában levő összefüggéseit tükrözik elsősorban.

A tudati tényezőkön belül meg kell különböztetni a politikai képzeteket, gondolatokat, ismereteket, felfogásokat és mentalitást; létezik politikai pszichológia, az embernek vannak eszményképei (ideáljai), tehát nem csupán az elméleti, tudományos ismeretek típusával azonos tudati tényekről van szó. Továbbá, e tudati tények közül némelyek helyesen, mások csupán felületesen, részlegesen vagy egyenesen tévesen, elferdítve tükrözik a valóságot.

i / Végül szólni kell arról, hogy a politikai aktivitás alakulását a politikai gyakorlat és a politikai ideológiai befolyásoláson túl a politikai tradíciók és tapasztalatok mennyisége és milyensége is meghatározza. Ezek egyaránt kihatnak a politikában alkalmazott eljárásokra, a politikai intézmények rendszerére és munkamódszereire, és erősen motiválják a politika megértésének új vonásait, ezzel együtt az aktivitást is.

A mai helyzet általános jellemzése

A mai helyzet jellemzésekor az első amit önmagunkkal és másokkal is tudatosítani kell, hogy a közéleti tevékenység eredményeként az elmúlt években nemcsak új politikai viszonyok épültek ki, nemcsak a társadalom új politikai szerkezete jött létre, hanem a széles néptömegek új politikai tudata is, a politikai viszonyok egyre mélyebb megértése. A tömegek szocialista politikai tudata magában foglalja az új politikai pszichikumot, s ugyanakkor a marxi-lenini politikai tudomány elemeinek elsajátítását is. A politikai tudat új tartalmát ily módon, egyidejűleg alkotják új politikai érzelmek, lelkiállapotok és magatartások, de tudományos politikai eszmék és nézetek is.

A politikai aktivitásban kifejeződik a politika megértése, példáulú az, hogy az egyes társadalmi rétegek osztályméretekben megértik a saját és más társadalmi rétegek és csoportok helyzetét, saját és más rétegek és csoportok politikai gondolkodását, megértik a társadalom fejlődése során napirendre kerülő feladatokat, azok megvalósításához vezető utat, és a megvalósulás eredményét. Jelenti a megvalósítás belső és nemzetközi feltételeinek ismertetését, a jelentkező erőviszonyokat, azok változásának észlelését és a mind-ebből származó módok és eszközök kiválasztásának jelenlétét.

Ma már elmondható: a dolgozók nagy tömegei vesznek részt különböző munkáskollektívák és lakóhelyi gyűlések találkozóin, az állami és gazdasági kérdések megtárgyalásában és eldöntésében stb. Társadalmunk életének alapvető normájává vált a legfontosabb állami törvények terveinek össznépi megvitatása. Az emberek önként vállalnak részt saját munkáskollektívájukban az előállott helyzetért érzett felelősségből, a társadalmi és állami élet valamennyi szintjén. Ez a dolgozó emberek életét értelmesebbé, gazdagabbá, érdekesebbé és dinamikusabbá teszi.

Ezzel együtt elsősorban mégis az a jellemző, hogy a társadalmi haladásnak ebben a szférájában nincs jelen az az aktivitás, ami-re szükség volna. Ez egyben az itt működő műveltség hiányosságait is mutatja, ami természetesen nem esik egybe az ide vonatkozó ismeretek elégtelenségével.

Napjainkban egyre inkább növekszik az aktualitása annak a célnak, hogy minden dolgozó tudatos és következetes cselekvője legyen a szocializmus építésének, hogy kialakuljon benne az össztársadalmi szemlélet, amely az együttes erőfeszítéshez elengedhetlenül szükséges. Ez azt jelenti, hogy a társadalom egyre nagyobb tömegeit kell bekapcsolni az ország ügyeinek irányításába, és erre fel is kell őket készíteni. Ez annál is inkább nehéz feladat, mert a fejlődés során egyre bonyolultabb feladatokat kell megoldani, és ez hozzáértést, aktivitást és megfelelő intézményeket követel.

Amikor a politikai szféra mai szükségleteiről és a hozzá való viszonyról szólunk, akkor itt sok a bírálni való. Országunkban a dolgozók kb. 20-25%-a vállal ma közfunkciót, vagyis az objektív szükségleteket ennyien szubjektívizálják valóságosan. Nem kevés azoknak a száma, akik kijelentik: "elvégeztem becsületesen a munkám, minden mással hagyjanak békén". Ez az oka annak, hogy elég gyakori eset, amikor egy emberre igen sok feladat hárul, sok funkciót kénytelen vállalni. Ha azt a kérdést tesszük fel, hogy napjainkban a demokrácia fórumain való alkotó részvétel milyen, akkor azt kell mondanunk, hogy itt még sok a kívánnivaló.

A problémát még tovább növeli, hogy annak a 20-25%-nak a tudása, képessége és készsége, sokszor erkölcsi magatartása is nem

felel meg a szükségleteknek. Ugyanakkor az is megtalálható, hogy magasfoku marxista képzettséggel rendelkezők - évente 1,5-1,7 millió ember tanul a pártoktatás különböző fórumain - egy része is távol tartja magát a közügyek megoldásában való aktív részvételtől.

Amiért nem lehetünk megelégedve a közéleti tevékenységnek ezzel az arányával, azt objektív és szubjektív okok együttesen eredményezik. A szubjektív okok között fel lehet sorolni a nem kellő felkészültséget, az ismeretek hiányát: itt játszik szerepet a még nem ritkán előforduló hatalmi mánia, kiskirályoskodás; de ide kapcsolhatók a gyakran alkalmazott adminisztratív eszközök is stb.

Az okok között sajtós szerepet játszanak a szokásokban jelentkező beidegződések, az, hogy a demokráciával való élés még nem vált szokássá, hogy az emberek mielőtt ezzel a lehetőséggel élnének - történelmi tapasztalati okoknál fogva - sokáig mérlegelnek. Itt legjobban érződik, hogy a tulajdonviszonyok megváltozásával nem változik automatikusan a tudat, hogy a közösségi tulajdon nem váltja ki automatikusan a közösségi gondolkodást és érzést.

A közéleti aktivitással kapcsolatban is mindig feltehető a kérdés: mi áll rendelkezésre ehhez a gyakorlathoz - itt egyaránt szó van mennyiségről és minőségről -, ami rendelkezésre áll, az hogyan jött létre, a tömegek közreműködésével vagy hivatali uton, felülről elrendelve, és végül az is, hogy az itt végzett tevékenységnek milyen a társadalmi presztízse? Ezek együttesen hatnak mind a társadalom, mind a személyiség fejlődésére, serkenthetik vagy gátolhatják a politikai aktivitást. Most ez az aktivizáló erő nem működik megfelelően.

Végül a közéletiségben megnyilvánuló aktivitásra is jellemző, hogy annak egyaránt van mennyisége és minősége. A mennyiség itt a részt vevő emberek számát, gyakoriságát, a rendelkezésre álló formák használatának rendszerességét, a különböző szervezetek számát stb. jelenti. A minőség ezzel szemben a tevékenység tartalmát, a politikával kapcsolatos életszemléletet és a politikai élet élvezetét jelenti mindenekelőtt. Amikor a műveltség és közéletiség kapcsolatát vizsgáljuk, mindkét fajta vizsgálgóást el kell végezni.

A következtetést viszont mindig a lehetőséghez és szükséglethez mérten lehet csak levonni, és a követelményt is csak ebben az összefüggésben lehet megfogalmazni. Most mindkét összefüggésben - mennyiség, minőség - hiányokról kell beszélni.

Néhány konkrét probléma

A megoldandó feladatok napjainkban az előzőekben jelzett okok miatt mégis elsődlegesen minőségiek. Közöttük egyaránt megtalálhatók a szemlélettel, a tudással vagy felkészültséggel, értékrenddel, értékítélettel kapcsolatosak, de olyanok is, amelyek történelmi előzményekkel függnek össze. Alapvetően olyanokról van szó, amelyek a műveltséggel kapcsolatosak.

a/ Az első az automatizmussal kapcsolatos. Köztudott, hogy a proletár osztályhelyzet például még nem jelenti automatikusan a proletár politika megértését, a vele való azonosulást. A vélt érdek és az osztály valóságos helyzetéből adódó érdek szembekerülhet és sokszor szembe is kerül egymással. Ebből következik, hogy nem elég csak a jó politikát kidolgozni, hanem azt mindig meg is kell értetni. Nem lehet egyszerűen az "öntudatra" építeni, legalábbis addig nem, amíg a tudat szintjét tekintve nem emelkedik a tudományos elméleti tudat színvonalára. A megoldás tehát a művelődéssel van szoros kapcsolatban. Aktivitás feltétele a megértés.

b/ A második a jogokkal és képességekkel függ össze. Magától értetődik: attól még, hogy a kollektívák vagy annak tagjai jogot kaptak a döntésre, távolról sincs biztosítva, hogy ők ténylegesen tudjanak és akarjanak dönteni, akárcsak saját érdekeinek megfelelően is (eléggé magasfoku racionális gondolkodás kell ahhoz, hogy valaki pontosan fel tudja mérni a valóságos érdekeit). Mi több, az sincs automatikusan biztosítva, hogy a társadalom tagjainak magatartása az államigazgatási szervezetekben teljes összhangban lesz azzal, amit saját érdekeiről gondolnak. Ahhoz, hogy a gyakorlat és annak következményei a valósághoz hű tartalommal kerüljenek be a tudatba, elengedhetetlenül szükséges a folyamatok elvi - tudományos - megértése is. Ennek elérése is világnézeti-ideológiai tisztánlátást, magas szintű ismeretek birtoklását - korszerű műveltséget kíván.

c/ A harmadik az aktivitás motivációjával kapcsolatos. A demokrácia fórumain például sokféleképpen lehet részt venni. Valaki részt vehet azért, mert a hivatal vagy az emberi közösség vezetője elrendelte azt. Részt lehet venni úgyis, hogy a részvételt egy olyan értékrendszer motiválja, miszerint ha XY ott van, akkor nekem is ott kell lennem. És végül lehet a részvételnek olyan, a szükségletek felismeréséből fakadó belső indítéka, amely az embert a tevékenységnek ebben a szférájában is alkotásra készíti. Igazi műveltséggel ez utóbbi van kapcsolatban.

d/ A negyedik probléma az érdekekkel függ össze. Mint volt róla szó, a közéleti tevékenység során is végbemegy az önmegvalósítás. Ezért a közéleti aktivitásnál is igen fontossá válik annak vizsgálata, hogyha valaki valamit vállal, azt miért teszi? A vállalás akkor pozitív, ha az olyan indítékkal történik, hogy ez szükséges az önmegvalósításhoz, és ha benne valóban a társadalmi érdek jelenik meg, mint mozgató. Ezzel szemben, a választásban szerepet játszhat olyan motivum is, hogy a funkcióvállalás összekapcsolódik az uralkodói vágy kielégítésével; megjelenhet a mindenhol ott lenni igénye, az önmutatás céljából; és lehet közéleti funkciót vállalni csak azért, hogy mások megbecsülését kíváltsa. Ezen túlmenően a közéleti tevékenységben könnyen lehet motiváló tényező a karrierizmus, a személyes előnyök reményében való tevékenység, a szereplési vágy, a felsőbbrendűséget kifejezni akarás stb. Végül azt is jelezni kell, hogy ezzel a tevékenységgel kapcsolatban is feltehető a kérdés: aki amit tesz, milyen áron teszi, esetleg egészségét is föláldozza. A közéleti cselekvés miattjében és hogyanjában éppen ezért mindig kifejeződik a tudás, az ízlés, az értékítélet, vagyis a műveltség.

e/ Az ötödik probléma azzal függ össze, hogy az aktivitás mire irányul közvetlenül. Az aktív magatartás jó, ha a közügyek intézésében, a közfunkciók vállalásában nyilvánul meg, de rossz, ha a demagógiában. A passzív magatartás rossz, ha a társadalmi tulajdon védelmében jelenik meg, és jó, ha a rémhírterjesztésben. A közéletiségben tehát a magatartásnak ezek a jellemzői mindig csak konkrét tartalommal kapcsolatban vizsgálhatók és ítéltetők meg.

f/ Azzal is számolni kell az aktivitás megítélése kapcsán, hogy az csak akkor igazán jó, ha megfelelő kritikus magatartással párosul. Ezen az alapon állíthatjuk, hogy napjainkban a közéletiség megítélésében egyre fontosabb tényezővé válik ez a személyiség-jegy. Általában az embereket be lehet sorolni olyan kategóriákba, mint alkalmazkodó, tökéletesítő, mindennel harcoló stb. A közéletben egyformán rossz a mindent elfogadó, vagy a semmit el nem fogadó ember. A közéleti aktivitás is olyan emberi magatartást igényel, amiben az értékeket kritikusan megőrző szellem, a változtatni akarás, a tökéletesítő magatartás együttesen jelenik meg.

g/ Végül szembe kell nézni egy olyan problémával is, hogy a szocializmus építésének idején a politikai gyakorlat nemcsak úgy jelenik meg a dolgozók számára, hogy abba bekapcsolódva aktív cselekvő részesei lehetnek, hanem kényszer formájában is. A politikai gyakorlat nemcsak úgy jelenik meg a dolgozók számára, hogy abba bekapcsolódva aktív cselekvő részesei lehetnek, hanem kényszer formájában is. A politikai gyakorlat során nemcsak olyan mozzanatokkal találkozunk, amelyek azzal hatnak, hogy léteznek, hogy megértetjük őket, hanem olyanokkal is, amelyek kényszerítő hatásúak. Ezek jelenléte egyben azt is mutatja, milyen erős a társadalom fegyelme és szervezettsége. Minél erősebb a társadalom öntudatra épülő szervezettsége és fegyelme, annál kevésbé van szükség kényszerítő eszközökre. Másrészt ezek alacsony színvonalra vagy hiánya egyben azt is mutatja, milyen szinten áll a tudatos belátás, a meggyőződésen alapuló cselekedet. Kétségtelen azonban, hogy a politikai gyakorlatnak ez az oldala is hatást gyakorol a politikai gondolkodásra, aminek tartalma attól függ, mennyire párosul a politikai ideológia hatásaival.

A feladat megoldása és a korszerű műveltség

A problémák megoldása kapcsán elsődlegesen azt kell hangsúlyozni, hogy a közéleti aktivitás formálásának elsődleges terepe a közéleti gyakorlat. Az emberek bevonása a politikai szervezetek és intézmények munkájába, az ott átélt tapasztalatok lehetnek legnagyobb ösztönzői az aktivitásnak. Itt azonban valamire oda kell figyelni: a tapasztalatok feldolgozását, átélését is szervezni, tervez-

ni kell. Az individuális tapasztalat egyoldalúsága vagy korlátozottsága miatt nem ritkán téves, ferde meggyőződésekhez vezet. Az elmélet és gyakorlat, tudás és tapasztalat egységén alapuló tudat viszont rendszerint mentes a tévedésektől és hibáktól. Ez a körülmény a személyiség tudatát függővé teszi politikai, ideológiai, tudományos meggyőződéseinek egész rendszerétől, szükségessé teszi azt, hogy a személyiség világnézetével szoros kapcsolatban formáljuk az egész közéleti aktivitás alakulását.

A közéleti aktivitáshoz kapcsolódó gondolkodás fejlettségének fontos ismertetőjegye a szocializmus építőinek felemelkedése új helyzetük tudatos felismeréséig, ami különösképpen feltételezi annak megértését, hogy nemcsak az anyagi javak termelői - amint ez a kizsákmányoló társadalmakban volt -, hanem minden más értéknek is, és ezért ki kell venni részüket a társadalmi élet megszervezéséből és vezetéséből is. Az ilyen felismerésen alapuló gyakorlati tevékenységnek a felismerésen túl arra is szüksége van, hogy ennek a tevékenységnek legyenek meg a szervezeti feltételei. A felismerés és más oldalról a szükséglet és lehetőség eredményeként létrejövő gyakorlat biztosítja ennek a kölcsönös hatásnak egyre magasabb szintre való emelkedését.

A közéleti gyakorlat természetesen csak akkor motiválja az aktivitást, ha az ember már részt vesz benne. A részvétel az érdekekkel függ elsődlegesen össze, amit viszont fel kell ismerni, tudni kell azonosulni vele, akarni kell a realizálását. Ebben viszont a tudás, a világnézet, az izlés és az elfogadott erkölcsi értékrend szer játszik elsődleges szerepet.

b/ Ezért a közéleti tevékenységgel kapcsolatban ma egyre nagyobb jelentőséggel bír a tudati fejlődés. Mi azt valljuk - erről már volt szó -, hogy az ember formálásában a körülmények és a nevelés együttesen hatnak, de amikor most a közéleti aktivitásról beszélünk, a hangsúlyt mégis a nevelésre kell tennünk. Ezt néhány egyszerű példával könnyen illusztrálhatjuk. A kapitalizmus körülményei között a magántulajdonon felépülő gazdasági viszony a tudatot egyénpontúvá teszi. Ez érthető is, hiszen minden gazdasági kár egyben egyéni kár is. Itt a gyakorlat közvetlen hatása érzékelhetően orientálja az embert. A szocializmus körülményei között ez nem

így van. A társadalmi-szocialista tulajdonon felépülő gazdaság a közösségi vagy kollektív tudatot tenné szükségessé, de történelmi okoknál fogva ebben a tudatban még együtt van jelen a társadalmi és egyéni érdek, a kollektívizmus és egoizmus. Ez a tudat nem érzékeli közvetlenül a társadalmi tulajdon kárát, hiszen az közvetlenül nem érinti az egyént. Itt tehát fontos szerep hárul arra, hogy a közvetlenül nem érzékelhető - az egyénre közvetlenül nem kiható - társadalmi jelenségeket a nevelés, a tudatosítás közvetítse az egyes emberekhez.

A műveltség fejlődésének magasabb szintje - és ez aktivitást meghatározó is - amikor benne a politikai valóság jelenségei már nem csupán empirikusan, egymástól különváltan, a jelenségek szintjén tükröződnek, hanem összefüggéseiben, a tudományos felismerés szintjén. Az ilyen gondolkodásban már jelen van a társadalom fejlődése törvényszerűségeinek ismerete, a társadalmi szükségszerűség megértése. Az ilyen tudathoz már tudatos cselekedet kapcsolódik, amely nemcsak felismeri az ellentmondásokat, hanem ismeri azok megoldásának útjait, módjait is. A politika - a tudományos elméleti alapokon nyugvó politika - megértése, elfogadása feltételezi az általános marxista ismeretek és ezen belül a marxista filozófia ismeretét. A politikai aktivitás szintje tehát nagymértékben attól függ, hogy mennyi ebben a tudatban a tudományos marxista ismeret a társadalomról.

Ezért ma a közéleti aktivitás befolyásolásánál külön kiemelt jelentőségre tesz szert az erre való tudatos-tudományos felkészítés. Közismert, hogy a közéleti vagy politikai tevékenységnek alapvető feltétele a szocializmus körülményei között a marxizmus-leninizmus ismerete. Az ideológiai oktatás - párt, szakszervezet, KISZ stb. - alapvetően ebben az értelemben fejti ki embert formáló tevékenységét. Ezen belül egyetlen mozzanat emelhető ki külön is, ez az elmélet és gyakorlat egysége. A tudati fejlődés formálása kapcsán egy hangsúlyos megjegyzés is szükséges: ennek direkt formáját kell erősíteni. A fejlődés előző szakaszában az ismeretek megszerzésének kettős mozzanatából - az előző nemzedéktől megszerezhető és saját tapasztalat - az előző nemzedéktől megszerezhető ismeretekre esett a hangsúly, a saját élet során megszerezhető tapasztalatokkal és ismeretekkel szemben. Most ez a viszony

megfordul és az ember számára egyre fontosabbá válik a saját élete és tevékenysége során megtermelt ismeretek birtoklása.

c/ Az aktivitás formálásának tudatossága feltétlenül kell, hogy számoljon a történelmi tradíciókkal is. Ezek között az emberek közvetlen politikai harcához kapcsolódó tapasztalatok a legfontosabbak. A politikai aktivitást lényegesen motiválja, hogy az osztály történelmi útja a demokrácia milyen formájával párosult, hogy a politikai jogok gyakorlásának milyen feltételei voltak. Nem kevésbé fontosak azok a tradíciók, amelyek forradalmi vagy éppen reformista, opportunistá történelmi multhoz kapcsolódnak. Ide kell sorolni feltétlenül az osztály más rétegekhez fűződő kapcsolataiból származó tapasztalatokat, illetve ezek hagyományait. És végül ott vannak a különböző más ideológiai hatások is, vallás, nacionalizmus, burzsoá, kispolgári stb. Ez együttesen azt jelenti, hogy amikor kijelentjük, hogy a műveltséget, benne a politikai tudatot kell gyorsabban fejleszteni, akkor ez egyben azt is jelenti, hogy itt igen bonyolult feladat vár megoldásra.

A közéletiséggel kapcsolatos műveltségformálás ezért elsősorban arra kell, hogy irányuljon, hogy az emberek körében kifejlessze a nagyfokú állampolgári kötelességtudatot, a szocialista hazafiságot, a szocialista haza iránti büszkeséget, a szocialista rendszer megbecsülését, a szocializmus történelmi fölényének felismerését, az óriási társadalmi és tudományos-technikai vívmányok megismerését, megvédését, gyarapítását.

d/ A közéletiséggel kapcsolatban is meg kell jegyezni: a szocializmusban a közélet összefüggésében is megfogalmazható az a követelmény, hogy mindenki képessége szerint vegyen benne részt. Itt a hangsúly egyaránt esik a mindenkire és a képességszerintire. A közéleti tevékenységet tehát - benne az egyes ember tevékenységét is - eszerint kell elbírálni. Nyilvánvaló, hogy nem mindenki alkalmas szakszervezeti bizalminak, népi ellenőrnek vagy társadalmi rendőrnek. Az is ismeretes, hogy a közügyek intézésének társadalmasítása alapvető szükséglete a szocializmusnak, de ennek felismerése, vállalása, az erre való felkészülés nem jelentkezik mindenkinél egyformán, azonos időben. Itt a tudatos nevelőmunkának nagy szerepe van.

Ugyanakkor ha az embereket mindennapi konkrét munkája és tevékenysége révén bekapcsoljuk a társadalom átalakításáért vívott harcba, akkor személyi tapasztalatát elsősorban nem környezetének esetlegességei, az abban fellelhető esetleges visszahúzó erők, hanem az átalakulásba, az építésbe, az új eszmék terjesztésébe való cselekvő bekapcsolódás határozza majd meg. Az emberek személyes tapasztalata, mely ebben az esetben a munkában és a harcban való részvétel során alakul, tükrözni fogja társadalmunk változásának, fejlődésének lényeges, tipikus jegyeit.

Ehhez még egy dolgot hozzá kell tenni: az egyéni magatartás alakulásában az oktatás, a felvilágosítás - általában a műveltség - nem mutatnak túl az ideológisztyikus szférán. Tapasztalat, hogy soha sem szabad megfeledkezni arról - bármennyire fontos legyen is a társadalmi és az individuális tudat kölcsönhatási mechanizmusának szabályozása -, hogy mindenkor az ember közösségben végzett gyakorlati tevékenysége, a környezettel való kölcsönhatása marad az individuális magatartás kialakulásának döntő faktora, a művelődés oldaláról ezt lehet motiválni.

e/ Végül alá kell huzni, hogy az aktivitásnak mint társadalmi tevékenységnek, szükséglet kielégítésének, magatartásának stb. van színvonalbeli növekedése is. A tudat színvonala egyben a tevékenység tudatosságának is színvonala. Ezért beszélünk a tudat és gyakorlat közötti olyan viszonyról, ahol kölcsönös meghatározottság van jelen. Az adott gyakorlat szintjén létrejövő tapasztalatok általánosítása már tudati színvonalemelkedést eredményez, ami viszont egy magasabb szintű gyakorlatot vált ki. Ez a kölcsönösség különösen termékenyen hat az emberek politikai gondolkodásának és gyakorlatának formálásában. Itt tudomásul kell venni egy összefüggést: minél tudatosabb a gyakorlat, annál inkább kiváltja a tudás emelésének igényét, vagyis a kölcsönhatás működése magasabb szinten intenzívebb.

Ez a folyamat azonban nem megy végbe simán, zökkenők, el-
lentmondások nélkül. Napjainkban az ember ismeretei, műveltsége és tényleges viselkedése között meglehetősen gyakran előfordul meg nem egyezés arra enged következtetni, hogy a tudás a közéleti aktivitás kialakulási folyamatának előfeltétele, kiinduló láncszeme

csupán. Eme folyamat második szakaszát a politika mai vívmányainak "elsajátítása" különösen pedig az erkölcsi meggyőződések kialakítása képezi.

Ez a néhány kiragadott összefüggés - közel sem minden - elég annak bizonyítására, hogy bár a korszerű műveltség és a politikai aktivitás szoros kapcsolatban vannak, mégis egymás kölcsönös erősítésének mértéke igen sok feltételtől függ.

x x x

A szocializmus minden feltételt megteremt ahhoz, hogy a dolgozók a szó teljes értelmében állampolgárnak érezzék magukat, az ország gazdái legyenek, akik gondoskodnak az ország felvirágztatásáról, és felelősen hozzájárulnak az össznépi ügyek megvalósításához.

Az ember gyakorlati tettei között most a közéleti tevékenység igen fontos helyre került. Az ember számára a politika szférája mind több objektív szükségletet sugároz, amit az emberek szubjektívizálnak - megismernek, kielégítenek. Ez az ember önmegvalósításának is fontos területe lett.

Most a szocializmus fejlődését előrevívő döntő feladatok egyike a politikai tevékenység szférájában huzódik, azért azokat a képességeket, ismereteket, készségeket kell a társadalom minden tagjában megfelelően kifejlesztetni, amelyek biztosítják a feladatok megoldását ezeken a területeken. Ezek a tudás, az akarás és alkotókészség. Ezek pedig a tudomány mai fejlődési tendenciái mellett nem korlátozódnak egy-egy szűken vett információ kizárólagos ismeretére, hanem az egész tevékenység alapját képező folyamatok törvényszerűségeinek az ismeretét követelik meg.

Többek között ez is az oka, hogy a szocializmus építésének mai periódusában a feladatok között kiemelten szerepel a szellemi élet színvonalának emelése, a politikai szükségletekhez való viszony szocialistává tétele és a szocialista személyiség képességei harmonikus fejlesztésének meggyorsítása stb. E periódusnak sajátos

követelménye még, hogy ezen alkotórészek összekapcsolódása is intenzívebben valósuljon meg, mint az előző periódusban. Ezen belül a közéleti tevékenység aktivitása szempontjából külön kiemelhető a személyes és társadalmi érdek jobb összhangjának megteremtése, tudatosabb részvétele megvalósítása a társadalmi élet irányításában.

A szocializmus építésének mai periódusában a társadalmi-gazdasági építés terveinek megvalósítása, sikere nagymértékben függ az egyes ember felelősségétől, tudatosságától, kezdeményezésétől, fegyelmezettiségétől és társadalmi kötelességének a megértésétől. A közéleti aktivitás növekvő jelentőségét figyelembe véve napjainkban egyre inkább foglalkozni kell az eszmeiséggel, a valóságos értékek és érdekek tudatosításával és ennek megfelelő szervezeti feltetelek létrehozásával.

Az embernek a szocialista társadalomban több lehetősége nyílik arra, mint a múltban bármikor, hogy tanujelét adja állampolgári aktivitásának, a közjóban való érdekelttségének. Attól, hogy milyen mértékben váltja valóra ezt a lehetőséget, függ a személyiség érdemeinek tisztelete, a személyiség tekintélye, műveltségének minősítése, - egyszerűen magának az embernek az értéke.